

Praktisk teologi – att ge rum för fler röster och erfarenheter i teologiska samtal

I denna artikel ger Jonas Ideström en övergripande bild av vad den akademiska disciplinen ”praktisk teologi” är och skulle kunna vara. Artikeln är därmed en inledning till detta temanummer som ger de övriga artiklarna ett större sammanhang men också ser framåt mot möjliga nya forskningsuppgifter som skapar kunskap om det som faktiskt sker i kyrkorna, särskilt i de lokala församlingarna.

Vad betyder det att tala om teologi som *praktisk*? Svaret på frågan, som vid en första anblick kan tyckas mer eller mindre självklart – att det handlar om teologi i praktiken och inte i teorin – är i själva verket inte så lätt att ge. Anledningen är att tudelningen mellan teori och praktik, som vi i vardagligt tal ofta tar för given, rimmar illa med hur saker och ting faktiskt ligger till. Tar vi oss tid och noggrant undersöker det vi beskriver som praktiskt upptäcker vi snart att vi inte rör oss i ett landskap utan teori och reflektion. Följ till exempel en diakon eller en församlingspedagog under en arbetsdag och samtala med dem om deras arbete och du kommer att upptäcka hur ”det praktiska” utgörs av täta vävar av handlingar, teorier, reflektion och redskap (kan vara allt från pennor, mobiltelefoner till språk). Och om vi i stället väljer att följa den akademiska teologin som i artiklar och böcker formulerar teorier och teologi skulle vi göra liknande upptäckter – ”det teoretiska” förutsätter också täta vävar som involverar handlingar och redskap.

Vad kan forskning i praktisk teologi bidra med?

Reflektioner av det här slaget är nödvändiga för att förstå vad praktisk teologi är och kan vara – och därmed vad den praktiska teologin kan bidra med till akademi, kyrka och samhälle. I den här inledande artikeln på temanumret är det sådana övergripande frågor jag fokuserar på. I de tre artiklar som följer kommer Joel Appelfeldt, Frida

Mannerfelt och Simon Hallonsten – som alla tre är eller har varit del av forskarskolan *Kyrka i samtid* på Enskilda högskolan Stockholm – att ge konkreta exempel på hur praktisk teologisk forskning kan bedrivas. Appelfeldt undersöker prästen eller pastorn som en hantverkare i dopliturgin och synliggör olika former för pastoral kunskap och färdigheter. Frida Mannerfelt har studerat predikan i digitala rum och kulturer och delar erfarenheter från sin forskningsprocess och Simon Hallonsten har använt aktionsforskning som ett sätt att studera samtalsgrupper on-line i Svenska kyrkan och reflekterar över hur kunskap blir till i möten mellan forskare och praktiker. Cecilia Nahnfeldt, som är professor i praktisk teologi vid Åbo akademi, diskuterar i den sista artikeln vad som är viktiga praktiskeologiska frågor och utmaningar i samtiden och framtiden.

Syftet med temanumret är att introducera några centrala teman och frågor som är aktuella inom ämnet och därigenom förmedla något av dess karaktär och relevans – inte minst i relation till Svenska kyrkan. För den läsare som ytterligare vill fördjupa sig i sådana frågor finns intressanta publikationer att läsa.¹ Här vill jag särskilt nämna *Svensk Teologisk Kvartalskrift 97*, (2021) där artiklarna ger en god inblick i samtal som förs bland praktiska teologer i Sverige idag.

Några centrala begrepp och termer

Det är på sin plats med några korta klargöranden vad gäller användning

av begrepp och termer. *Praktisk teologi* är en akademisk disciplin med undervisning på grundläggande, avancerad och forskarnivå vid flera svenska lärosäten (och vidgar vi det till ”svensktalande” kan vi också inkludera Åbo akademi i Finland). Vid institutionerna bedrivs också praktiskeologisk forskning av olika slag. Under första hälften av 1900-talet var praktisk teologi starkt förknippad med prästutbildningens praktiska moment. Även om sambandet mellan prästutbildning och praktisk teologi idag är betydligt svagare är det inte obefintligt. Det är också värt att notera att termen *pastoralteologi* idag används för att definiera och referera till sådant som tidigare utgjorde en del av den praktiska teologin vid de teologiska institutionerna men som idag är förlagt till Svenska kyrkans utbildningsinstitut.²

Även om vi i det här numret använder termen praktisk teologi för att beskriva ett akademiskt ämne kan termen också referera till fenomen som är vidare än så. Olika former av praktisk teologi framträder i sammanhang som inte nödvändigtvis är akademiska. I själva verket är just frågor kring var och hur teologisk kunskap blir till och formuleras sådant som diskuteras bland praktiska teologer. I den stund vi nyfikat och kritiskt börjar reflektera över hur och var teologisk kunskap blir till är det inte så självklart att enbart rikta blicken mot akademien. Själv har jag intresserat mig för hur teologisk kunskap formas och framträder i kyrkans vardag.³ Andra praktiska teologer använder be-

grepp som "ordinary theology" (inte så lätt att översätta till svenska) eller "levd teologi" för att urskilja teologi som uttrycks eller tar gestalt i sammanhang som inte är akademiska. Sådana reflektioner leder också vidare till tankar kring samverkan mellan akademiska teologer och personer som är involverade i församlingars liv. I klimatkrisens, flyktingströmmarnas och de våldsamma konflikternas tid är det rimligt att tänka att det är särskilt viktigt att utveckla konstruktiva former för samverkan mellan akademi, kyrka och andra samhällsaktörer. Här kan den praktiska teologin vara en viktig aktör.

Ett exempel på möjlig forskning

Men vad innebär det då mer konkret att studera något praktiskt teologiskt? Låt mig använda ett aktuellt tema för att synliggöra några olika perspektiv och tillvägagångssätt som praktiskt teologiska studier skulle kunna bidra med: kriget i Ukraina och processen kring ett svenskt NATO-medlemskap. Kriget och dess följder har på kort tid kommit att prägla och utmana många arenor i det svenska samhället, så också kyrka och teologi (eller åtminstone borde det göra det!). Vad för slags kunskap kan den praktiska teologin bidra med i en sådan situation? Jag ska ge några exempel, strukturerade i förhållande till några av den praktiska teologins deldiscipliner.

En *homiletisk studie* (predikan och förkunnelse) skulle kunna analysera predikningar från några utvalda söndagar för att se vilka teologiska perspektiv som formuleras i förhållande till tematiken.⁴ Det kan både vara förkunnelse som endast hållits i ett kyrkorum vid en viss tidpunkt eller sådana som finns tillgängliga digitalt i olika former. En bredare enkätundersökning skulle också kunna studera i vilken utsträckning tematiken överhuvudtaget behandlas från predikstolen. Det skulle också vara möjligt att genomföra intervjustudier med både predikanter och gudstjänstfirare för att undersöka motiv och reception i förhållande till predikan.

Utifrån ett *liturgiskt perspektiv* skulle man till exempel kunna studera hur förböner formuleras i förhållande till tematiken. Hur beskrivs kriget och dess parter i förbönerna och vilka teologiska tankefigurer framträder explicit eller implicit? Det skulle också vara möjligt att studera särskilda temagudstjänster som firats med anledning av kriget eller liturgiska inslag i olika former av manifestationer. Vidare kunde en intervjustudie med kyrkliga företrädare som har ansvar för en församlings gudstjänstliv synliggöra överväganden och föreställningar till kyrkans roll i förhållande till kriget och dess följder.

Med utgångspunkt i *själavård* skulle det vara av vikt att uppmärksamma hur de snabba förändringarna kring Försvarmakten och dess verksamhet i samband med ett väntande NATO-medlemskap förändrar förutsättningarna för den militära själavården. En sådan studie skulle kunna bygga på intervjuer med präster som är verksamma inom Försvarmakten, likaväl som företrädare i Försvarmakten som har inflytande över den militära själavårdens plats och funktion.⁵ Sådana frågor rör också mer ecklesiologiska perspektiv om kyrkans uppdrag och identitet i dessa sammanhang. Det är naturligtvis också möjligt att undersöka hur kriget präglar enskilda människor existentiellt och andligt. Det kan göras genom djupintervjuer med enskilda, i fokusgruppintervjuer med till exempel ungdomar engagerade i församlingar eller genom enkätundersökningar.

En studie med ett *diakonalt perspektiv* skulle kunna närma sig tematiken genom att undersöka situationen för flyktingar från Ukraina och kyrkans eventuella engagemang i deras situation. Det skulle kunna vara en studie där diakoner eller andra medarbetare från församlingar som är engagerade i frågan blev intervjuade eller deltog i mer deltagarbaserade projekt. Sådana projekt skulle också via förankring i församlingar kunna involvera ukrainska flyktingar. En praktiskt teologisk studie med ett diakonalt perspektiv skulle också kunna studera kyrkans

roll och funktion i beredskapsarbete.⁶

Avslutningsvis kunde det också utifrån ett *religionspedagogiskt perspektiv* kunna vara intressant att studera hur frågor kring krig och fred behandlas och framträder i konfirmationsarbetet eller en bibelstudiegrupp. Även det kan ske genom intervjuer eller enkätstudier. En sådan studie skulle också kunna designas som en deltagarbaserad studie där medarbetare, ledare och konfirmander i samverkan med en forskare kunde utforska och utarbeta konstruktiva metoder och tillvägagångssätt för att uppmärksamma och hantera frågor kring kriget teologiskt och existentiellt.⁷

Det här är bra några exempel på hur en praktisk teolog skulle kunna bidra med ny teologiskt präglad kunskap kring ett aktuellt tema och fenomen. Av exemplen framgår att den praktiska teologen på olika sätt kan kombinera kvalitativa och kvantitativa metoder med olika former för teologisk reflektion. Även om praktisk teologi i Sverige idag har ett allt tydligare fokus på samtiden skulle samtliga av dessa teman och frågor också kunna studeras med hjälp av historiskt källmaterial. Hur har till exempel de olika kyrkliga praktiker och föreställningarna präglats och tagit sig uttryck under tidigare krig i Europa?

De olika exemplen påkallar också, var och en, behov av att integrera teoretiska resurser från andra discipliner för att fördjupa den teologiska tolkningen. Det kan handla om allt från filosofiska perspektiv, sociologiska modeller till psykologiska teorier. Den praktiska teologin är en disciplin som ofrånkomligen behöver präglas av det tvärdisciplinära – både i förhållande till olika teologiska deldiscipliner och andra discipliner utanför de teologiska och religionsvetenskapliga domänerna.

Samtliga exempel på praktiskt teologiska studier i förhållande till kriget skulle kunna bidra med relevant och viktig kunskap. Det potentiella konstruktiva kunskapsbidraget från just den praktiska teologin ligger i ansatsen att integrera teologisk re-

flektion med erfarenheter och iakttagelser från konkreta sammanhang och situationer (i historia eller samtid). Praktisk teologisk forskning kan på så sätt tillföra relevanta röster och erfarenheter till ett bredare teologiskt samtal. Sådana ansatser för att generera kunskap uppmärksammar och erkänner också platsens och utrymmets teologiska betydelse – det spelar helt enkelt stor roll var, hur och med vilka teologisk kunskap skapas, formas och artikuleras.

Praktisk teologi som beskriver och förändrar verkligheten

Den praktiska teologin kan därmed bidra med erfarenheter och ansatser för hur teologiskt präglad kunskap kan skapas i dialog och samverkan – dels mellan olika akademiska discipliner, dels mellan forskare och personer verksamma i församlingar och andra sammanhang. Den praktiska teologin kan därmed också

bidra till att hantera konkreta problem och samhällsutmaningar där akademikerns roll inte stannar vid att analysera och beskriva – utan också involverar ambitioner att förändra och utveckla.

JONAS IDESTRÖM

Professor i praktisk teologi vid Enskilda högskolan Stockholm

Noter

1. Miller-McLemore, Bonnie J., red. (2014). *The Wiley Companion to Practical Theology*. Malden: Wiley Blackwell.
2. För en diskussion om förhållandet mellan praktisk och pastoral teologi, se Karin Rubenson och Elin Lockneus (2021) Praktisk och pastoral teologi i Svenska kyrkans prästutbildning i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 97, s. 27–46.
3. Jonas Idestrom (2021) *Ikoniska kartor – att göra teologi i kyrkans vardag*. Stockholm: Verbum.

4. Här finns flera intressanta exempel på samtida skandinavisk homiletisk forskning som kan visa på möjliga tillvägagångssätt. Några titlar som kan uppmärksammas är Sivert Angel & Elisabeth Tveito Johnsen (2019) *Preaching and political debate on refugees* i *Studia Theologica - Nordic Journal of Theology*, 73:1, 60-88; Stephan Borgehammar (red.) (2018) *Predikan - i tid och otid*. Skellefteå: Artos; Marianne Gaarden (2015) *Prædiken som det tredje rum*. Fredriksberg: Anis.
5. Exempel på studier av militär själavård är Jan Grimell (2021) *Uniformer, identiteter och militära själavårdare: en intervjustudie om prästers erfarenheter av institutionssjälavård* i *Försvarsmakten*. Skellefteå: Artos Academia.
6. En intressant bok att läsa för att fördjupa sig i frågor kring diakoni och kyrka är Ninna Edgardh (2019) *Diakonins kyrka: teologi, kön och omsorgens utmattning*. Stockholm: Verbum.
7. Ett aktuellt exempel på en religionspedagogisk studie som rör konfirmander är Caroline Klintborg (2023) *Var är Jesus?* Stockholm: Verbum.

Vi söker en driven präst, chef och ledare! Arbetsledande komminister

Som arbetsledande komminister är du med och leder Svenska kyrkan Jönköping i en stimulerande utvecklingsprocess. Uppdraget innebär ett särskilt ansvar för liv och arbete i Järstorps kyrka, Bymarkskyrkan och i Sofiakyrkan samt i Dalvikskyrkan som är en samarbetskyrka med EFS.

Läs mer om tjänsten se

www.svenskakyrkan.se/jonkoping/lediga-tjanster

Välkommen med din ansökan senast 23-11-12

Svenska kyrkan
JÖNKÖPING

